

Odnos čovjeka i prirode u noveli Starac i more Ernesta Hemingwaya

---

Šimenić, Filip

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:098017>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT

SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ

MEDIJSKA KULTURA

Filip Šimenić

Odnos čovjeka i prirode u noveli *Starac i more*

Ernesta Hemingwaya

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Tatjana Ileš

Osijek, 2020.

SAŽETAK

Odnos čovjeka i prirode oduvijek je bio zanimljiva tema za stručnjake iz raznih područja. Njime se pozabavio i spisatelj Ernest Hemingway u svom djelu *Starac i more*. Novelu ispisuju kratke rečenice koje su obilježile piščev stil – označene kao *tvrdokuhana proza*. Kroz patnju starog ribara na otvorenom moru koji se bori protiv ribe i protiv samoga sebe, prikazana je glavna tema djela. Odgovore na ista pitanja tražili su mnogi stručnjaci koji su nudili svoje teorije. Kao glavna činjenica koja određuje ljudska djela i misli, javlja se identitet i pitanja koja povlači sa sobom, poput promjenjivosti i prilagodbe. U fokus rada ulaze i pravci poput ekofeminizma te ekokritike koji propituju povezanost žene i prirode te odnosa čovjeka prema prirodi koji je nerijetko zloban. Marlin, noć, more i morski psi temeljni su motivi djela *Starac i more* koji predstavljaju prirodu, a starac i njegove misli predstavljaju čovjeka koji se bori protiv prirode, protiv društva i protiv samoga sebe. Sve su to čimbenici u osnovi osobnoga identiteta - društvenoga konstrukta svake osobe, a od kojeg se u vrijeme postmoderne pokušava pobjeći.

Ključne riječi: ekofeminizam, ekokritika, Ernest Hemingway, kulturalni studiji, *Starac i more*; teorija ledenjaka, teorije identiteta

ABSTRACT

The relationship between man and nature has always been an interesting topic for experts in various fields. The writer Ernest Hemingway also dealt with it in his work *The Old Man and the Sea*. The novella is famous for its short sentences that marked the writer's style - hard-boiled prose. The main theme of the work is shown through the suffering of an old fisherman on the high seas who fights against fish and against himself. The answers to the same questions were sought by many experts who offered their theories. As the main fact that determines human actions and thoughts, there is an identity and issues that it entails, such as variability and adaptation. There are schools of thought such as ecofeminism and ecocriticism that question the connection between woman and nature and man's attitude towards nature, which is often evil. Marlin, night, sea and sharks are the basic motifs of the work *The Old Man and the Sea*, which represent nature, and the old man and his thoughts represent a man who fights against nature, against society and against himself. All of this is the result of every person's social construct from which one tries to escape in the postmodern era.

Keywords: Cultural Studies, Ecofeminism, Ecocriticism, Ernest Hemingway, Iceberg Theory, Identity Theories, *The old Man and the Sea*

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, *Filip Šimenić* potvrđujem da je moj završni rad pod naslovom *Odnos čovjeka i prirode u noveli Starac i more Ernesta Hemingwaya* te mentorstvom doc. dr. sc. Tatjane Ileš rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku, _____

Potpis: _____

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
2. ERNEST HEMINGWAY – ŽIVOT I DJELO.....	7
3. STARAC I MORE - RADNJA	10
4. STARAC I MORE, ANALIZA ODNOSA ČOVJEKA I PRIRODE.....	14
5. TEORIJA LEDENJAKA	18
6. ETNOZOOLOŠKI PREGLED	20
7. EKO FEMINISTIČKI I EKOKRITIČKI PRISTUP DJELU.....	22
7.1. Ekofeministički pristup.....	22
7.2. Ekokritički pristup.....	24
8. ČOVJEK I PRIRODA U 21. STOLJEĆU/ PITANJE IDENTITETA	28
9. ZAKLJUČAK	31
10. LITERATURA	33
11. POPIS PRILOGA	34

1. UVOD

U ovome završnom radu analizirat će se djelo *Starac i more* Ernesta Hemingwaya. Analiza će se većim dijelom usmjeriti na odnos čovjeka i prirode u tom djelu te što on simbolizira i kako se povezuje sa svakodnevnim životom i kulturalnim studijima. Rad će obuhvatiti opis života i djela autora te njegov utjecaj na svijet i poimanje prirode. Istražit će se odnos čovjeka i prirode kroz nekoliko različitih perspektiva, ali primarno će se koristiti ekofeministički i ekokritički pristupi jer automatski uzimaju u obzir odnos između čovjeka i prirode. Kroz primjere i slikovite motive iz knjige, prikazat će se previranja unutarnjeg ja koji se povezuje sa sukobom s prirodom. U radu će se koristiti stručna literatura iz područja kulturalnih studija, književnosti te filozofskih promišljanja. Spomenut će se pitanje identiteta te promjene koje su se dogodile i utjecale na njega. Rad predstavlja prikaz djela iz različitih perspektiva te prikazuje koliko opširna može biti analiza djela koje se naizgled čini vrlo šturo, kratko i jednostavno.

2. ERNEST HEMINGWAY – ŽIVOT I DJELO

Ernest Hemingway rođen je u Oak Parku u Illinoisu, u blizini Chicaga, 21. srpnja 1899. godine. U karijeri novinara često je pokrивao žarišta u ratnim vremenima. Kao romanopisac poznat je po djelima poput: *I sunce se rađa*, *Zbogom oružje*, *Kome zvono zvoni* te *Starac i more*, za koje je 1953. dobio Pulitzerovu nagradu. Hemingway je započeo svoju spisateljsku karijeru kao novinar *Kansas City Star*. (Lynn, 1987: 17) Umjesto odlaska na fakultet, 1918. godine odlučio je volontirati kao vozač hitne pomoći u talijanskoj vojsci tijekom Prvog svjetskog rata. Nakon teških ozljeda vratio se u Sjedinjene Države, ostajući u kući svoje obitelji u Michiganu kako bi se oporavio. Ni svojim roditeljima Hemingway nije mogao objasniti strah i užas koji je osjećao kada su mu krvavu nogu operirali liječnici koji ne znaju engleski, te mu nisu mogli reći hoće li mu nogu odrezati ili ne. Svoja ratna iskustva i doživljaje pretočio je u knjigu *Zbogom oružje* objavljenu 1929. godine. (Lynn, 1987: 124)

Godine 1921., Hemingway se oženio prvom suprugom Hadley Richardson, a nekoliko mjeseci poslije, par se preselio u Pariz. (Lynn, 1987: 155) Dok je bio u Parizu, Hemingway se pridružio imigrantskoj umjetničkoj zajednici okupljenoj oko američke književnice Gertrude Stein, koja je bila vlasnica salona u kojem su se pisci i umjetnici često susretali. Hemingway se družio s poznatim modernistima kao što su F. Scott Fitzgerald, Pablo Picasso, James Joyce i Ezra Pound; Stein je ovu grupu nazvala *izgubljenom generacijom*. (Lynn, 1987: 162) Modernistički pisci komentirali su nesigurnost i nedostatak smjera u svijetu za koji se činilo da je izgubio sve značenje nakon brutalnosti Prvog svjetskog rata. Hadley je ostala trudna s Hemingweyevim prvim djetetom Jackom 1923. godine i tako su se preselili u Toronto u Kanadi vjerujući da su bolnice tamo bolje, a gdje je Hemingway radio kao strani dopisnik za *Toronto Star*. (Lynn, 1987: 264)

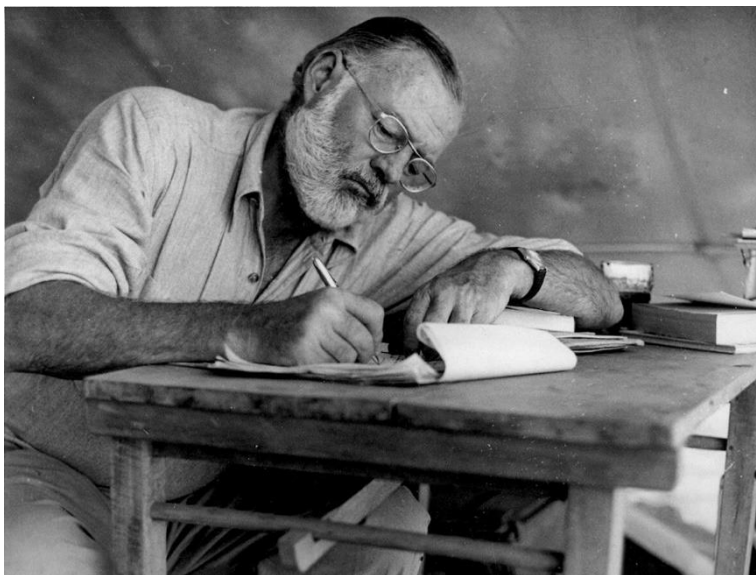
Ubrzo nakon objavljivanja djela *I sunce se rađa* 1926. godine, romana koji se u velikoj mjeri temeljio na onome što je Hemingway naučio o borbama s bikovima tijekom čestih putovanja u Španjolsku (Lynn, 1987: 289) razvodi se od prve supruge 1927. godine. Hemingway se oženio novinarkom Pauline Pfeiffer kasnije te godine i vratio u Sjedinjene Države gdje su se preselili u Key West na Floridi. Godine 1928. rodio se njihov sin Patrick, a 1931. i drugi, Gregory. Tijekom tog braka Hemingway je objavio roman *Zbogom oružje* 1929. godine, roman o Prvom svjetskom ratu. (Lynn, 1987: 365)

1930-ih Hemingway se bavio avanturističkim aktivnostima na otvorenom, poput lova u Africi, gledanja borbi s bikovima u Španjolskoj i ribolovom na otvorenom moru u Meksičkom zaljevu. Kako je uvijek bio u blizini mora, Hemingway je 1934. godine odlučio kupiti čamac kojeg je nazvao *Stup*. Opremio ga je za hvatanje krupne ribe i uvelike putovao Karibima, prikupljajući iskustva koja će kasnije iskoristiti u svojoj noveli *Starac i more*.

Godine 1937. pokrivaio je španjolski građanski rat kao strani dopisnik Sjevernoameričkog novinarskog saveza. Dok je bio u Španjolskoj, upoznao je kolegicu novinarku Marthu Gellhorn. Godine 1939. otplovio je na svom brodu *Stup* na Kubu, gdje mu se pridružila Martha Gellhorn. Pauline ga je tada napustila, a Hemingway i Gellhorn su se vjenčali 1940. godine, te su se nastanili na farmi u blizini Havane na Kubi. (Lynn, 1987: 475)

Ernest Hemingway služio je kao ratni dopisnik u Europi tijekom Drugog svjetskog rata. Tamo je upoznao svoju četvrtu suprugu, dopisnicu časopisa *Time*, Mary Welsh s kojom se vjenčao na Kubi. Dok je živio u Londonu, od 1944. do 1945. Hemingway je, uvijek namjeravajući biti u središtu zbivanja, bio svjedok invazije u Normandiji, na plaži Omaha, 6. lipnja 1944. godine; oslobođenja Pariza 25. kolovoza 1944. godine; i bitke kod Bulge u prosincu 1944. godine. (Lynn, 1987: 526)

Slika br. 1: Ernest Hemingway (prema Earl Theisen, 1952.)

Kome zvono zvoni, Hemingwayjev je roman o španjolskom građanskom ratu, za koji je bio nominiran za Pulitzerovu nagradu 1941. godine, ali nije pobijedio. Međutim, 1953. Hemingway osvaja prestižnu nagradu za novelu *Starac i more*. (Ernest Hemingway Biographical) Objavljena

1952. godine, novela je posljednje cjelovito djelo objavljeno prije njegove smrti. Djelo je odmah ostvarilo komercijalni i kritički uspjeh, te je postalo međunarodni *bestseller*. Time je autor postao slavna osoba nakon gotovo 10 godina potpune književne tišine. Uspjeh djela *Starac i more* učvrstilo je Hemingwayjevu reputaciju kao književnog velikana. Godine 1954. dobio je Nobelovu nagradu za književnost.

Hemingway je tijekom života punog pustolovina zadobio i mnoge fizičke ozljede. Bio je neumjeren u piću i bolovao je od depresije i nekoliko kroničnih oboljenja, među njima i bolesti jetre. Kada su se Hemingway i njegova četvrta supruga preselili u grad Ketchum u Idaho, nakon što su kupili kuću 1959. godine, njegovo se psihičko zdravlje pogoršalo što je rezultiralo time da je 2. srpnja 1961. godine Hemingway počinio samoubojstvo. (Lynn, 1987: 575) Imao je 61 godinu.

3. STARAC I MORE - RADNJA

Santiago, stari kubanski ribar sa otoka Kube, nije ulovio ribu 84 dana, duže nego bilo tko drugi što ga čini gorim od nesretnika. Santiagovo tijelo, posebno njegova koža, imala je znakove starosti i stalnog izlaganja lošim vremenskim uvjetima, kao i ožiljke koji su govorili o njegovim borbama s velikim ribama. Međutim, oči su mu bile mlade, pune nade i neporažene. Dok su mu se mnogi ribolovci smijali, Manolin, dječak koji je lovio ribu sa Santiagom dok ga roditelji nisu natjerali da radi na uspješnijem brodu, divio se Santiagu i sastajao se s njim na obali svake večeri kako bi mu pomogao nositi opremu u baraku. Santiago je bio usamljen i siromašan, o čemu svjedoči njegov skromni smještaj. Spavao je na starim novinama i nije imao hrane, osim za jelo koje mu je Manolin donosio iz lokalnog kafića. U noći 84. dana bez ulova, Manolin i Santiago razgovarali su o bejzbolu, posebno o junaku Santiaga, Joeu DiMaggiou, koji uvijek iznova pobjeđuje, vodeći svoju ekipu, *New York Yankees*, do pobjede. Santiago je priopćio Manolinu da će sljedećeg dana riboloviti daleko na moru. U snu, Santiago je sanjao o svojoj mladosti u Africi i lavovima koji se igraju na bijelim pješčanim plažama.

Sutradan je Santiago isplovio sa svojom brodicom dalje nego inače. Dok je prolazio pored ostalih ribara iz svog sela, razmišljao je o svojoj okolini, ponekad razgovarajući sam sa sobom naglas. Postavljajući liniju za ribu, razmišljao je o ljepoti *agua mala*, meduza koje mogu biti smrtonosne i o kornjačama koje jedu meduze.

Oko podneva osjetio je lagano povlačenje na svojoj liniji; zakačio je marlina. Riba je bila toliko jaka da je Santiago nije mogao izvući. Za razliku od ostalih riba, ona nije iskakala panično iz vode ili se bacala pokušavajući ukloniti udicu. Umjesto toga, ovaj marlin mirno je vukao brodicu još dalje prema moru.

Dva dana i noći, Santiago i marlin ostali su na otvorenom moru. U početku je Santiago pokušavao držati liniju bez da je ometa, vezujući je oko leđa kako bi ublažio pritisak na rukama. Počeo se pitati o ribi, koja se ponaša tako različito od bilo koje ribe koju poznaje, i sjećao se kako je jednom zakačio ženskog marlina dok ga je muški marlin gledao. Ženka se uključila u uobičajenu paničnu borbu i na kraju izgubila. Cijelo je vrijeme muški marlin stajao i gledao, kao da je pokušava spasiti. Santiago se uspoređivao s marlinom kojeg je sada zakačio, shvaćajući da su obojica sami i

usamljeni te da im nitko ne može priskočiti u pomoć. Kada se ptica spustila na njegov čamac, starac se pitao je li joj ovo prvi let i hoće li ga prekinuti jastrebovi koji su sigurno došli po nju.

Odjednom se riba pokrenula naprijed kao da ju je nešto povrijedilo, a uže se duboko urezalo u Santiagovu ruku. Kako je dan odmicao, njegova se ruka grčila, prisiljavajući ga da koristi drugu ruku. Bio je zgrožen i ponižen deformiranom rukom. Naizmjenično se diveći marlinovoj snazi i odlučnosti te žaleći svoju beznadnu situaciju, Santiago se osjećao sve sličniji ribama.

Dok se riba dizala iz dubine oceana, Santiago je primijetio da je riba dvije stope duža od njegove brodice. Santiago se bojao da bi riba takve veličine mogla biti dovoljno jaka da je slomi. Uspoređujući sebe s ribama, smatrao je da je marlin plemenitiji od čovjeka, ali manje inteligentan. Molio se za njega, a istovremeno obećavao da će ga ubiti.

Boreći se protiv umora drugi dan na moru, Santiago je odvrćao misli razmišljajući o bejzbolu. Razočaran jer je ovo drugi dan da neće biti na obali da čuje rezultate utakmica, vjerovao je da će Joe DiMaggio pobijediti unatoč svojim nedaćama i pobijediti u igri za *New York Yankees*. Dok je sunce zalazilo, Santiago se sjećao uzbuđljivog meč borbe protiv ruku koji je trajao 24 sata. Iako je gubio i unatoč lošim izgledima, Santiago je ustrajao i pobijedio u meču. Kasnije je lakše pobijedio u revanšu jer je gubitak u prvom meču poljuljao samopouzdanje protivnika.

Dok je dupin jeo mamac pokraj starčeva broda, Santiago ga podigne na čamac, otkači ga i izvadi, kako bi mogao pojesti meso sljedeći dan. Žao mu je marlina jer nema hrane. Druge noći na moru, Santiago je bio toliko iscrpljen da je napokon zaspao. Sanjao je o svom selu i lavovima na plažama svoje mladosti.

Santiago se iznenada probudio. Marlin je skočio. Pretpostavljao je da će riba uskoro kružiti brodicom, što će označiti početak njegovog rada kao ribara i početak kraja za ribu. Doista, kad je sunce izašlo trećeg dana, marlin je počeo kružiti. Sa svakim sljedećim krugom, Santiago bi popravljao dio linije, približavajući marlina sve bliže brodici.

Konačno, kada se riba našla uz brodicu, Santiago ju je harpunirao. Dok se riba okretala trbuhom gore i umirala, starac je zapravo tugovao za njom, kao da je ubio brata. Pažljivo vežući marlina uz bok svog čamca, Santiago je osjećao i ponos zbog svog podviga; svladao je bol, glad, iscrpljenost i ozljede. Okrenuo je brod kako bi otplovio kući i pitao se tko vuče koga, odlučujući na koncu da idu jedan uz drugog kao braća.

Privučen marlinovom krvlju na leš došao je morski pas. Na trenutak se starac osjećao poraženim, misleći kako je njegov ulov bio previše dobar da bi potrajao i da bi to mogao biti san. Ipak, kad je morski pas ugrizao, prišao mu je dovoljno blizu da ga starac ubije svojim harpunom. Umirući, morski je pas povukao harpun za sobom.

Iako je shvatio da će marlinova krv biti privlačna i drugim morskim psima, Santiago je razmišljao pozitivno, analizirajući koliko brže njegova brodica jedri sada kada je lakši za 40 kilograma. Zavezao je nož za jedno od vesla kako bi zamijenio svoj harpun. Ne nadati se, izjavljuje, grijeh je. Pitao se je li ubiti marlina grijeh iako je rođen da bude ribar, a marlin je rođen da bude riba. Nije ga ubio za novac ili hranu; ubio je ribu zbog ponosa, jer to čini ribar, a ubio je morskog psa u samoobrani. Na kraju je izjavio da sve ubija sve.

Kad su se pojavila dva morska psa, Santiago je uspio otjerati prvog, ali je izgubio veslo. Nagnuvši se preko boka, odbio je drugog, udarajući ga šakom i drugim nožem. Kad je progutao dio marlina, morski pas je umro, ali četvrtina marlina je nestala. Kad je stigao sljedeći morski pas, Santiago mu dopusti da zagriže, a zatim ga udari drugim nožem. Umirući, morski pas gurnuo je glavu unatrag, a oštrica noža pukla. Starac je ostao bez oružja.

Na zalasku sunca pojavljuje se još morskih pasa, a Santiago ih odvraća od broda kratkom palicom. Iako ih ne može ubiti, može ih povrijediti dovoljno da odustanu. Sada već pola marlina više nema.

Iako se Santiago žalio što je otišao ovako daleko, odlučio se boriti dok ne umre, nadajući se da će prodati dovoljno ribe za kupnju novog harpuna. U ponoć je Santiago morao iskoristiti svoju palicu kako bi se borio sa još jednim čoporom morskih pasa. Kada su morski psi napokon otišli, od marlina više ništa nije ostalo.

Santiago se osjećao poraženim. Unatoč tome on i dalje nastavlja diveći se brzini plovidbe bez dodatne težine marlina. Ozlijeđen i iscrpljen, stigao je do obale samo s marlinovim kosturom vezanim za svoj brod. Divio se obrisu kostura na mjesecini prije nego što se uspeo do brda, noseći jarbol na ramenima.

Sljedećeg je jutra Manolin gledao usnulog Santiaga. Plakao je kada je vidio ozljede na Santiagovim rukama. Lokalni ribari s divljenjem su mjerili kostur marlina, shvaćajući da je veći od bilo koje ribe koju su ikada ulovili. Manolin je otišao starcu po kavu, a kada se vratio, Santiago mu je priznao da su ga morski psi pobijedili. Kada mu je Manolin rekao da želi ići na pecanje s njim, Santiago

se prvo opirao podsjećajući dječaka na druge brodove s boljom srećom. Manolin je inzistirao tvrdeći da će mu on donijeti sreću. Obećao da će dovesti brodicu u red dok starcu ne zacijele ruke.

Dok su turisti gledali golemi kostur, pogrešno pretpostavljajući da je to morski pas, starac se uputio kući sanjati lavove.

Slika br. 2: Ilustracija radnje – Ribar i marlin (prema naslovnici audio izdanja knjige)

4. STARAC I MORE, INTERPRETACIJA ODNOSA ČOVJEKA I PRIRODE

Djelo *Starac i more* prikazuje kompleksan, ali realan odnos čovjeka i prirode. Čovjeka predstavlja ponajviše starac iz naslova, Santiago, iako ima i drugih ljudskih likova koji se pojavljuju. Prirodu, s druge strane, predstavlja sve ostalo. Marlin, meduze, kornjače, dupini, morski psi te na kraju i samo more.

Santiago je stari kubanski ribar koji 84 dana nije ulovio niti jednu ribu. Smatra se da nema sreće u životu te mu se drugi ribari izruguju. Santiagovo tijelo je staro i prepuno ožiljaka i bora. On nije imao lagodan život nego ga je proveo loveći ribu na otvorenom moru i tropskom suncu.

Na njemu je sve, osim očiju, izgledalo staro, a oči su mu bile boje mora i sijale vedro i nepobjedivo. (Hemingway, 2004: 8)

Jedino su mu još uvijek oči bile vesele i mlade čime i pokazuju kao usprkos svemu starac još uvijek spreman za borbu svog života unatoč svim izgledima. Njegov duh unatoč starom i oronulom tijelu još uvijek ima snage i sve je samo ne poražen. Starac razumije prirodu i poštuje ju. On razumije suptilne poruke koje mu priroda šalje dok lovi ribu. Kada vidi leteće ribe on zna da su dupini u blizini, kornjače poštuje jer jedu meduze koje imaju mogućnost čak i ubiti čovjeka.

Najveći broj ljudi nema srca prema kornjačama, jer srce kornjače kuca još mnogo sati pošto bude ubijena i raskomadana. Ali, razmišljao je starac, i ja imam isto takvo srce, a moje noge i ruke su iste kao njihove. (Hemingway, 2004: 28)

Zahvaljujući tome autor nam prikazuje da je junak Santiago sposoban i pametan ribič, a ne nesposobni starac kojemu se drugi ribari rugaju. Njegova vještina, znanje i hrabrost stavljaju ga cijelu klasu iznad drugih ribara. Svojim intuitivnim razumijevanjem prirode, Santiago prepoznaje da je more i prekrasno i okrutno u svojoj snazi da daje život i uzima ga onima koji žive u njemu. On razumije da je dio prirode i da ne može ići protiv njenih pravila i u potpunosti razumije da je u prirodi netko uvijek lovac, a netko lovina.

Sad je trenutak kad to treba i dokazati. Tisuću puta je to već dokazao, pa ipak to još nije značilo ništa. Sad je opet dokazivao. Uvijek je morao ponovo dokazivati, a nikada nije mislio o prošlosti kad se nalazio u takvim trenucima. (Hemingway, 2004: 50)

Koliko god puta je bio uspješan u svom lovu svaki novi lov je bio avantura i opasnost za sebe i da svi prijašnji uspjesi nikada ne garantiraju novi uspjeh.

Ribo - reče on - volim te i mnogo te poštujem. Ali ubit ću te neminovno prije smiraja sunca.
(Hemingway, 2004: 41)

Možda je najzanimljiviji odnos, odnos između Santiaga i njegove divovske ribe. Iako je njegov naum i želja uhvatiti i ubiti tu ribu on se prema njoj odnosi kao prema bratu. On joj iskazuje ljubav i duboko ju poštuje. Čak se i sam Santiago zapita je li zbog toga i gore što je ubija.

Možda je bio grijeh ubiti ribu. Mislim da je tako iako sam je ubio da prehranim sebe i mnoge druge. Ali onda je sve grijeh...

...Ribu nisi ubio samo zbog toga da bi uživao i da bi je prodao na pijaci, pomisli on. Ubio si je iz ponosa i zbog toga što si ribar. Volio si je živu, a voliš je i mrtvu. Ako je voliš, nije grijeh ubiti je. Ili je onda još veći? (Hemingway, 2004: 79)

Najzanimljivije je to što starac apsolutno razumije zbog kojih je razloga morao ubiti tu prekrasnu ribu, ali povrh svega toga u njemu se javlja njegova savjest i moral. On se, potpuno ljudski, osjeća loše zbog oduzimanja jednog plemenitog života zato što za razliku od prirode on ima empatiju prema životinji i drugima te mu je teško ubiti nekoga do koga mu je stalo i koga poštuje.

Sjetio se dana kada je upecao jednog od para sabljarki. Mužjak pušta uvijek ženku da zagriže prva, i upecana riba, ženka, počinje se, obuzeta panikom, očajnički braniti i zato se brzo iscrpi, a za cijelo vrijeme mužjak je ostao kraj nje, prolazio ispod konopca i kružio s njom na površini. Mužjak se nalazio tako blizu nje da se starac uplašio da će mužjak svojim repom, ostrim kao kosa, i gotovo iste veličine i oblika, presjeći konopac... Zatim, kad je starac pokušavao razmrsiti konopce i pripremao harpun, mužjak skoči visoko, sasvim pored čamca, da bi vidio gdje mu se nalazi ženka i onda ga nestade u dubini; njegova blijedo-ljubičasta krila, ustvari njegove prsne peraje, raširio je svom širinom, i sve su mu se pruge mogle vidjeti. Bio je divan, starac se sjećao, i bio je uporan. To je bila najžalosnija epizoda koju je ikada doživio, razmišljao je starac. I dječak je bio tužan i molili smo je za oproštaj i ubili smo je brzo. (Hemingway, 2004: 37)

Ovaj je ulomak također još jedna epizoda iz knjige gdje se Santiago prisjeća jednog starog lova gdje njegova empatija opet dolazi do izražaja. On se divi ljepotama prirode i uživa u njima, vjerojatno i bolje razumije prirodu i njezin svijet spram ljudskoga svijeta, ali zadržava svoju ljudskost i koristi svoje osjećaje i razum sebi u korist. On se ne spušta na onu okrutnu razinu prirode gdje instinkt vlada i jedino je bitno ne biti plijen druge životinje, ali se ne zamara dugo s moralnim pitanjima i sličnim filozofiranjima jer je Santiago prvenstveno pragmatičan čovjek.

Nemoj sad misliti na grijeh, pomisli. Imaš dosta problema i bez grijeha. A ne razumiješ se u te stvari. (Hemingway, 2004: 79)

Santiago je čovjek koji djeluje, on nema nekakva velika razglabanja o nekim velikim idejama. On živi u trenutku i zahvaljujući svojim vještinama i znanjem je u stanju brzo reagirati na sve probleme koji ga zapadnu. Čak i kada ostane bez harpuna, od vesla i noža napravi novi improvizirani, kada i bez njega ostane morske pse mlati palicom.

Trebalo je mnogo toga ponijeti, pomisli. Ali nisi, stari, ništa od toga ponio. Sada nije vrijeme da razmišljaš o onome što ti fali. Radije razmišljaj o tome šta možeš s onim što imaš. (Hemingway, 2004: 83)

Čak i kada je najgore, i kada nakon trodnevne bitke s najvećom ribom koju je ulovio u cijelom svom životu Santiago i dalje ima snage za nekoliko borbi s čoporima morskih pasa koji su se skupili nanjušivši krv ulovljenog marlina. Prirodni zakon tjera morske pse na napad jer ipak je krv u vodi, a starac se bori s njima do posljednjeg atoma snage što još ima u sebi i iskoristit će sve što ima da ih barem malo odvrati od njegove ribe. Santiagova pobjeda nad ribom i prirodom bila je nažalost kratkotrajna. On je mogao nadljudskim naporom uloviti tu ribu, ali ju nije uspio zadržati. More koje je u isto vrijeme predivno i pruža život milijunima ljudi i morskim životinjama koji žive jedni od drugih, smrtonosno je i okrutno. Ono za što se on borio puna tri dana, krunski dragulj njegove karijere kao velikog ribara, oglodali su do kosti morski psi prije nego se mogao vratiti na obalu. Naravno morski psi također moraju jesti i ogromni mrtav marlin koji krvari jednostavno je neodoljiv za njih. Santiago to trpi i naravno da mu je žao i da se osjeća loše i razmišlja o novcima koje je izgubio, a koji bi mu dobro došli makar da nadomjesti sve što je izgubio u ovom ribolovu

poput vesla, noža i harpuna. Usprkos svemu tome Santiago to ne shvaća osobno jer razumije prirodu morskog psa i zna da ne može ništa protiv toga osim boriti se sa svime što zna i ima pri ruci. Molio se za njega, a istovremeno obećavao da će ga ubiti. Vidljiv je starčev sukob s ribom i sa samim sobom i svojim uvjerenjima.

5. TEORIJA LEDENJAKA

Nakon što je završio kratku priču *Van sezona*, Ernest Hemingway razvio je teoriju ledenjaka. Teorija ledenjaka zapravo je teorija izostavljanja. Hemingway je bio uvjeren kako pisac zapravo može izostaviti bilo koji dio priče te tako zapravo pojačati priču. (Baker, 1973: 117)

Hemingwayjev biograf Carlos Baker vjerovao je da je Hemingway kao pisac kratkih priča naučio *kako izvući maksimum iz najmanjeg, kako obrubiti jezik i izbjeći kretanje otpada, kako povećati intenzitet i kako ništa osim istine ne reći na način da dopušteno govori više od istine*. (Baker, 1973: 118)

Baker također primjećuje kako stil pisanja *teorije ledenjaka* sugerira da narativ i nijanse složenosti priče, upotpunjeni simbolizmom, djeluju ispod površine same priče. *Uvijek se trudim pisati po principu sante leda. Postoji sedam osmina pod vodom za svaki dio koji se prikaže*. (Schultz, 2018)

Hemingway namjernim izostavljanjem zapravo produbljuje priču i time stvara dubinu. To je metoda redukcije koju je usavršio zahvaljujući tome što je radio kao reporter te pisao telegrame. Svakako je bitno naglasiti kako ga je upravo ta tehnika u kombinaciji s tvrdo kuhanim stilom propelirala u najveće američke pisce, ne samo 20. stoljeća nego uopće.

U skladu s takozvanom *teorijom ledenjaka*, Hemingway je iz svojih priča i romana izuzeo sve osim golih esencijalnih stvari, ostavljajući čitateljima da sami osmisle preostali dijalog i dijelove pripovijedanja. Baš kao što je kod ledenog brijega vidljiv samo vrh, a ispod površine se skriva puno veći dio, tako i Hemingwayjev dijalog vjeruje u nestalnu napetost između njegovih likova. U stvari, Hemingway je čvrsto vjerovao da se savršene priče prenose puno više kroz podtekst nego kroz stvarne riječi napisane na stranici. Što pisac više izostavlja to priča sve više postaje *ledeni brijeg* ili snažnija priča. (Baker, 1973: 119)

Hemingway je toliko oduzeo od svoje priče da su se mnogi njegovi suvremeni kritičari žalili da je njegova fikcija tek nešto više od isječaka međusobnoga dijaloga. Drugi su njegovo pisanje nazvali pretjerano muškim - nema lijepih fraza ili odlomka koji oduzimaju dah, samo čiste osnove.

Na primjer, u *Brdima poput bijelih slonova*, i američki muškarac i djevojka govore kratkim rečenicama i rijetko izgovaraju više od nekoliko riječi odjednom. Hemingway također izbjegava

korištenje dijaloških oznaka, poput "rekao je" ili "rekla je", i preskače sve interne monologe. Ti elementi prepuštaju misli i osjećaje likova u potpunosti u čitateljeve interpretacije. Hemingwayjevi obožavatelji, međutim, hvalili su njegov stil upravo zbog njegove jednostavnosti, vjerujući da manje izrečenih riječi oslikava istinitiju sliku onoga što se krije u osnovi. U djelu *Starac i more* također je vidljiva njegova tehnika teorije ledenjaka. Hemingway je preko sto puta iznova napisao to djelo kako bi uklonio svaku suvišnu riječ. Nakon toliko ispravaka, vjerovao je kako u tom djelu više ne postoji niti jedna jedina suvišna riječ. Kod nekih drugih pisaca i u nekim drugim djelima borba s kolosalnom ribom od tri dana bila bi raspisana na stotine stranica, ali ne i kod Hemingwaya. Kod njega se sve odvija na tek nekoliko desetaka stranica.

6. ETNOZOOLOŠKI PREGLED

Etnozoologija bavi se proučavanjem trenutnih i prošlih međusobnih odnosa između ljudskih kultura i životinja u njihovom prirodnom okruženju. Uključuje klasifikaciju te imenovanje životinjskih oblika, kulturno znanje i upotrebu divljih i domaćih životinja. (Johnson, 2002: 71) Jedna je od glavnih poddisciplina etnobiologije i s etnobotanikom dijeli mnoge metodologije i teorijske okvire.

Etnozoologija je proučavanje interakcije ljudi i životinja. Etnobiologija uključuje etnobotaniku, koja se odnosi na proučavanje odnosa čovjeka i biljke, i etnozoologiju. Etnozoologija se izričito usredotočuje na odnose čovjeka i životinje i znanje koje su ljudi stekli u vezi s faunom planete Zemlje. Etnozoološke studije ukazuju na značaj našega razumijevanja uloga koje životinje igraju u ljudskom društvu. Faunistički resursi kroz povijest igraju različite uloge u ljudskom životu, a njihova važnost za ljude nije samo korisna za svakodnevni život, već donosi i kulturne, vjerske, umjetničke i filozofske benefite. Etnozoologiju je moguće shvatiti široko, s ekološke, kognitivne i simboličke perspektive. Ljudsko znanje o prirodnim faunističkim resursima podrazumijeva osjet, prepoznavanje, klasificiranje, živa bića. Etnozoologija je disciplina koja povezuje znanstvene metode s tradicionalnim sustavima znanja i kulturnim vjerovanjima. (Hunn, 2007: 5)

Životinje ljude često bolje razumiju od drugih pripadnika naše vrste, a način na koji razmišljamo i djelujemo prema životinjama može otkriti naš stav prema drugim ljudima i društvenom poretku. Životinjama se pridaje i simbolično značenje. Primjerice u zapadnjačkoj se kulturi crnu mačku povezuje s lošom srećom. (Sax, 2001: 33) Biološko znanje varira ovisno o kulturnim i tradicionalnim znanjima i iskustvima. Ljudi dijele osnovni način poimanja prirodnog svijeta na temelju zajedničke evolucijske povijesti, a ovaj temelj povezuje znanstvenu biologiju sa svojim povijesnim korijenima u različitim kulturama. Evolucijska perspektiva ljudske spoznaje i afekta ukazuje na određeni stupanj univerzalnosti u percepciji i donošenju odluka s obzirom na prirodni svijet i njegovu faunu. Interakcija između ovih aspekata psihologije, biološke raznolikosti životinjskog svijeta Zemlje i jedinstvenog socijalnog, kulturnog i ekonomskog konteksta u kojem ljudi komuniciraju i razvijaju stvara kulturnu raznolikost. Paleoantropološke studije sugeriraju da su se lingvistički pristupi etnobiologiji tek nedavno razvili u kontekstu ljudske povijesti, što

sugerira da ti lingvistički pristupi pružaju samo djelomično razumijevanje načina na koji ljudi opažaju i bave se prirodnim svijetom koji ih okružuje.

Naravno, sada se treba zapitati najlogičnije pitanje, što je Santiago predstavljao marlin kojega je uhvatio i koja je njegova uloga?

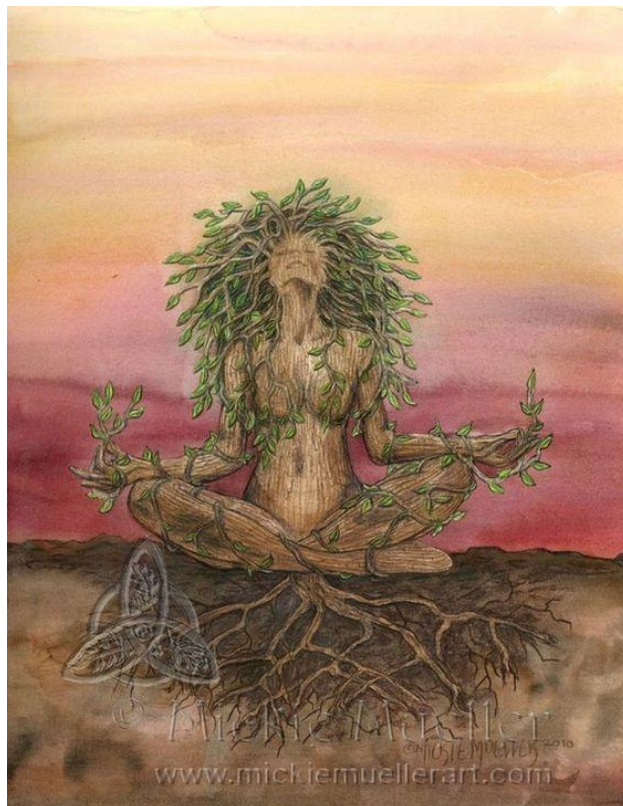
Marlin je više nego sjajna riba zaključana u razmjerno uravnoteženoj i dugotrajnoj borbi s iskusnim ribarom. To je također stvorenje na koje Santiago projicira iste osobine koje posjeduje, kojima se divi i kojima se nada da će ih prenijeti: plemenitost duha, veličina u životu, vjernost vlastitom identitetu i načinima borbe, izdržljivost, ljepota i dostojanstvo. Kako Santiago i marlin ostaju zajedno u bitci tri dana, postaju usko povezani. Santiago se prvo sažalijeva i divi ribi, a zatim suosjeća i poistovjećuje se s njom. Prepoznaje da je baš kao što je marlin rođen da bude riba, on rođen da bude ribar. Oni su braća u neizbježnosti svojih okolnosti, zatvoreni u prirodnom ciklusu grabežljivca i plijena.

Marlinova smrt predstavlja Santiagovu najveću pobjedu i obećanje svih onih nematerijalnih stvari kojima se tako očajnički nada da će iskupiti svoje individualno postojanje. Ipak, poput marlina, Santiago također neizbježno mora izgubiti i postati žrtvom. Nakon napada morskog psa, Santiago jede meso marlina kako bi se održao, dovršavajući prirodni ciklus u kojem veliko stvorenje prenosi nešto od sebe na Santiaga. Ne samo da su sva stvorenja grabežljivci i plijen, već se i međusobno hrane. Marlinova hrabra i dugotrajna borba da spasi vlastiti život postaje Santiagova hrabra i neumorna borba da spasi njegov leš od morskih pasa.

7. EKOFEMINISTIČKI I EKOKRITIČKI PRISTUP DJELU

7.1. Ekofeministički pristup

Ekofeminizam je grana feminizma koja odnos žene, zemlje i okoliša uzima kao temelj za svoju analizu i praksu. Mislioci ekofeminizma oslanjaju se na koncept spola kako bi analizirali odnose između ljudi i prirodnog svijeta. Izraz je stvorila francuska spisateljica Françoise d'Eaubonne u svojoj knjizi *Le Féminisme ou la Mort* iz 1974. (Glazebrook, 2002: 13). Ekofeministička teorija izražava feminističku perspektivu zelene politike koja poziva na egalitarno, suradničko društvo u kojem ne postoji niti jedna dominantna skupina. Danas postoji nekoliko grana ekofeminizma, s različitim pristupima i analizama, uključujući liberalni ekofeminizam, duhovni, kulturni ekofeminizam i socijalni, socijalistički ekofeminizam ili materijalistički ekofeminizam. Interpretacije ekofeminizma i kako se on može primijeniti na društvenu misao uključuju ekofeminističku umjetnost, socijalnu pravdu i političku filozofiju, religiju, suvremeni feminizam i poeziju. (Glazebrook, 2002: 15)

Slika br. 3: Ilustracija Drvo-žena, povezanost žene i prirode (prema Mickie Mueller Art)

Ekofeministička analiza istražuje veze između žene i prirode u kulturi, religiji, književnosti i ikonografiji i bavi se paralelama između ugnjetavanja prirode i ugnjetavanja žena. Te paralele uključuju, ali se ne ograničavaju na to da se na ženu i prirodu gleda kao na vlasništvo, na muškarce kao na kustoske kulture, a na žene kao na čuvare prirode i na to kako muškarci dominiraju nad ženama, a ljudi nad prirodom. (Glazebrook, 2002: 17)

Hemingway u noveli opisuje more u ženskom rodu.

Oduvijek je mislio o moru kao o la mar kako ga ljudi zovu na španjolskom kad ga vole. Kadšto oni koji ga vole govore ružno o njemu, ali uvijek govore tako kao da je riječ o ženi... Ali starac je oduvijek mislio o njemu u ženskom rodu kao o nečemu što dijeli ili uskraćuje velike milosti, a ako je gdjekad divlje ili zlo, to je samo zato što ne može biti drukčije. Mjesec djeluje na njega kao i na žene, mislio je. (Hemingway, 2004: 22-23)

Ekofeminizam prvenstveno naglašava da se moraju poštovati i žene i priroda. Iako je opseg ekofeminističke analize širok i dinamičan, američka autorica i ekofeministica Charlene Spretnak ponudila je jedan od načina kategorizacije ekofeminističkog rada: proučavanjem političke teorije kao i povijesti; kroz vjerovanje i proučavanje religija utemeljenih na prirodi te kroz okoliš. (Glazebrook, 2002: 19)

Santiago kao protagonist nema klasične karakteristike muškarca koji lovi jer voli ubijati ili slično tome. Santiago lovi jer voli lov, ali i od njega živi i bez ribe on nema ništa. Zato on u isto vrijeme razmišlja o tome kako mu je brod lakši, ali i koliko će manje zaraditi dok mu morski psi otkidaju komadine mesa s ribe. Generalno se u kulturi životinje, lingvistički gastronomskim eufemizmima pretvaraju u odsutne referente te se tako mrtva mladunčad pretvara u teletinu, junetinu ili samo meso. (Kajnić, 2007: 535) Kod Santiaga taj fenomen izostaje. On je i u najvećoj boli i patnji pun poštovanja i ljubavi prema ribi. S druge strane ipak ubija tu prekrasnu životinju kako bi se njezino meso prodalo i kako bi jedan ribar dokazao još jednom da je najbolji.

Smatra se kako se u našoj kulturi proizvode „tekstovi mesa” te da je jedna od najvažnijih pretpostavki kako svi moramo jesti meso i kako je neophodna transformacija tijela životinja u nešto za konzumirati. Takvi tekstovi se rijetko preispituju zbog kulturnog diskursa koji podržava jedenje i patrijarhalne prirode. (Kajnić, 2007: 540)

Novela *Starac i more* uklopila bi se po svojim karakteristikama u tzv. *tekstove mesa* zbog lova na ribu da bi se njeno meso prodalo i pojelo, te stoički, snažni, tihi, muški protagonist. Naravno Santiago je nešto kompliciraniji književni lik, ali i on pati od toga da se mora dokazati kao najveći lovac, ultimativni predator na moru, heroj i junak jer je ubio najvećeg neprijatelja u opakoj borbi do smrti. Doduše ta pobjeda je poprilično kratkog vijeka zbog prisutnosti morskih pasa. On pobijeden ostaje samo s kosturom ribe, točnije jedinim djelom ribe koji se ne može konzumirati čime je pobjeda prirode potpuna.

Sam lov ili ribolov u ovom slučaju ima puno karakteristika muškosti, poput predatorstva, snage, izdržljivosti, hrabrosti ili lukavosti te se time lovac koristi ne samo radi egzistencijalnog opstanka nego svojim uspjesima potvrđuje status u društvu. (Visković, 2009: 164)

Time je lov najprirodniji odnos čovjeka i prirode zbog čega je prepun elementarnih poriva. Santiago je na početku djela smatran otpadnikom u društvu zbog svojeg neuspjeha, a kada je bio mlađi i uspješniji njegovi sumještani su ga drugačije tretirali, te na kraju kada ugledaju kostur koji je dovukao na obalu ostaju zaprepašteni.

7.2. Ekokritički pristup

Ekokritika je proučavanje književnosti i okoliša s interdisciplinarnog gledišta, gdje znanstvenici književnosti analiziraju tekstove koji ilustriraju zabrinutost za okoliš i ispituju različite načine na koje književnost tretira temu prirode. Zauzima interdisciplinarno stajalište analizirajući djela autora, istraživača i pjesnika u kontekstu pitanja zaštite okoliša i prirode. Neki ekokritičari smišljaju moguća rješenja za korekciju suvremene ekološke situacije, iako se svi ne slažu u poimanju svrhe, metodologiji ili opsegu ekokritike. (Glotfelty, 1996: 15)

Glotfelty u svome vodiču o ekokriticizmu piše: „Eko-kritika je proučavanje odnosa između književnosti i fizičkog okruženja baš kao što feministička kritika ispituje jezik i književnost iz rodno svjesne perspektive, a marksistička kritika osvještava načine proizvodnje i ekonomsku klasu svog čitanja tekstova, ekološka kritika zauzima književne studije usredotočene na zemlju”. (Glotfelty, 1996: 18) Pristup eko-kritike dijametralno je suprotan pristupu antropocentrizma. Antropocentrizam čovjeka smatra najvažnijim u usporedbi sa svim ostalim na zemlji. No, eko-kritika daje važnost ekosustavu, ona smatra ekosustav drži sustavom koji je iznad svega ostalog.

Ekokritičnost je namjerno širok pristup koji je poznat po brojnim drugim oznakama, uključujući "zelene (kulturne) studije", "ekopoetiku" i "književnu kritiku okoliša", a često ulazi i u područja kao što su ekologija, održivi dizajn, biopolitika, povijest ekologije i socijalna ekologija.

Priroda, dakako, igra važnu ulogu u Hemingwayjevom djelu *Starac i more*. Glavna se radnja ovog kratkog romana, ili dulje novele, odvija u pustinji mora. Cijela se priča temelji na borbi starog ribara i velike ribe u vodama u blizini Kube.

Središnja tema romana *Starac i more* hrabrost je jednog čovjeka i njegova herojska potraga. Ako priču analiziramo s ekokritičkog gledišta, osnovna tema novele je borba čovjeka protiv prirode i njezine posljedice. Ovdje prirodu i njezinu snagu simbolizira velika riba marlin, koju ponajprije treba poštovati zbog njezine moći. Santiago svojom hrabrošću osvaja ribu, ali biva poražen od strane drugog prirodnog entiteta – također predatora, morskih pasa.

Tijekom borbe ribar suosjeća s marlinom, ali je istodobno i odlučan ubiti veliku ribu. Temeljni pokretač radnje u noveli jest sukob ribara i ribe, čovjeka i prirode. Njegovi su osjećaji prema marlinu, u odnosu na leteće ribe, ptice i kornjače, različiti. Čini se da je cijela situacija dvosmisljena, usprkos suosjećanju s velikom ribom, u kojoj je uporan da je ubije. To je zato što o tome ovisi njegova egzistencija, ali i ponos starog ribara. Nakon što se zakači za liniju, riba više ne može ništa jesti. Santiagu je žao jer riba gladuje. Ribar se sažalio nad velikim marlinom, ali odlučnost da ubije ribu nikada nije smanjena, usprkos njegovom žaljenju. Dok traje borba s ribom, Santiago razmišlja o ljudima koji će jesti ribu. Razmišlja o tome koliko će ljudi riba nahraniti i jesu li zaista dostojni da ga pojedu. On ne smatra nikoga dostojnim da bi jeo ovu njegovu ribu, a poštovanje prema ulovljenoj životinji proizlazi iz načina ponašanja i dostojanstva ribe u njezinoj borbi sa Santiagom. Ribar iz egzistencijalnih razloga mora ubijati, a ne zato što u tome uživa. To pokazuje da nisu samo riba i muškarci jednaki u Santiagovim očima već i svi drugi elementi koji su ujedinjeni u prirodi. Čak i nebeska tijela poput zvijezda, on naziva svojom braćom.

Čini se da je odnos starca s bićima prirode prijateljski, ali on nema ekokritičku svijest. Ujedinjen je sa svojom okolinom, iz djela se jasno vidi da more dobro poznaje. Čak i noću u apsolutnoj tami, zna da je blizak s prirodom i pticama koje mu daju nagovještaj gdje se točno može naći riba. Zvijezde mu pokazuju smjer noću, nikad se ne osjeća izgubljeno u tami. No, usprkos bliskosti s prirodom, nije svjestan činjenice da ubijanje ugroženih vrsta poput marlina može dovesti do sloma, kao i do neorganizacije strukture okoliša. To pokazuje da i sam Hemingway ima ambivalentan

stav prema prirodi. Načinom opisivanja okoliša u djelu *Starac i more*, čini se da je vrlo blizak prirodi i da voli prirodno okruženje. Načinom njegovog veličanja ubijanja ribe odražava da nije svjestan ekološke ravnoteže, ali istodobno je svjestan čovjekove nemoći u borbi s prirodom. Na kraju priče Santiago se vraća u luku samo s kosturom čime Hemingway prikazuje posljedice koje se dogode ljudima koji se suprotstavljaju silama prirode.

Možemo pokušati analizirati i samoga Hemingweya ekokritički. Hemingway je bio veliki pisac s dubokom naklonošću prema prirodi, Hemingway je ljubav prema prirodi naslijedio od oca, dr. Clarencea Edmondsa Hemingwaya, vrlo cijenjenog liječnika kojega je jako zanimao lov i ribolov. Također je kao dječak, bio nježan i mekog srca, kako je njegova majka Grace jednom napisala: „gorko plačući zbog smrti muhe koju je pokušao oživjeti na šećeru i vodi“ (Baker, 1987: 7-8) Kad je Hemingway odrastao, doživio je dva svjetska rata i shvatio trpljenje i bijedu koju je rat značio ljudima.

U njegovo je vrijeme sve, uključujući i kompletno fizičko okruženje, bilo u stanju kaosa i nereda. Bio je na mnogim mjestima poput Michigana gdje je priroda bila uništena sječom šuma, drevna Afrika u problemima zbog krivolovaca i Italija koju su fašisti okupirali. Sva ta iskustva natjerala su pisca da čitav svoj život provede u nezagađenoj prirodnoj ljepoti i preispituje bliski odnos čovjeka i prirode. Hemingwayjeva se ekološka svijest također razvila upravo zbog proživljenih iskustava. Proveo je mnogo vremena u životu putujući, a iskustva su zauzvrat imala izravni utjecaj na njegovu spisateljsku karijeru. Putovao je na mnoga mjesta, kako unutar svoje države tako i po ostatku svijeta, uključujući preriju Illinoisa, šume Michigana, Kanade, Francuske, Italije, Kube, Švicarske, Kine, Španjolske, Afrike i tako dalje. Zbog tih je putovanja nazvan svjetskim građaninom. Štoviše, pustolovine su spisatelju pružile živopisniji pogled na prirodu. Istočna Afrika, posebno mjesta u Keniji i oko nje, nisu samo poznata po svojoj prekrasnoj prirodnoj ljepoti, koja je Hemingwayju pružila duhovnu utjehu, već je dobro poznata i kao područje prebivanja mnogih divljih životinja koje su neke od spisateljevih maštarija dovele u stvarnost. Ribolov na tune u Španjolskoj, ribolov na pastrve i skijanje u Švicarskoj i planinarenje u Njemačkoj oduzeli su mnogo vremena Hemingwayju i priuštili mu puno užitka. Osim toga, Hemingway je velik dio svog života živio na Kubi. Njegov smještaj u Havani bio je ugodan i blizu prirode. (Baker, 1987: 395) U toj otočnoj zemlji Hemingway je također uživao u ribolovnoj razbibrizi. Zbog svojih

iskustava na spomenutim mjestima, Hemingway je pronašao svoje mjesto u prirodi i bio u skladu sa svojim okolišem. Ta su mu iskustva ponudila i obilne materijale za njegovo pisanje.

Novela *Starac i more* zasigurno ne bi ni ugledala svjetlo dana bez Hemingwayjevih ribolovnih ekspedicija i proživljenih iskustva na Kubi jer su mu upravo ta iskustva dala potrebna znanja i stvaraju potrebnu vezu sa morem i ribama što je rezultiralo da to djelo doista i napiše. Također je zanimljivo kako novela završava sa starcem koji sanja lavove u Africi jer je upravo Afrika bila sljedeća destinacija za Hemingwayja nakon što je dovršio pisanje djela.

8. ČOVJEK I PRIRODA U 21. STOLJEĆU/ PITANJE IDENTITETA

Odnos čovjeka i prirode i najčešće kakav njihov sukob jedna je od najstarijih tema u cijeloj književnosti. Često se radi o sukobu čovjeka ili čovječanstva najčešće za golo preživljavanje protiv apatetične prirodne sile koja može biti u obliku elementarnih nepogoda ili životinja. Protagonisti takvih djela moraju nadvladati tu neumoljivu prirodu. Djela koja se bave tom tematikom ima na pretek te su vrlo različita. Možda najpoznatija dva djela sa sličnom tematikom su upravo Hemingwayjev *Starac i more* te *Moby Dick* Hermana Melvillea. U tim je djelima očita paralela gdje se čovjek bori s prirodom, poglavito morem i ribom, ili u slučaju *Moby Dicka* kitom. Razlike su ogromne između te dvije priče. Kapatean Ahab vidi kita kao silu zla koju mora ubiti i smatra ju svojim neprijateljem, Santiago priča s marlinom kao starim prijateljem ili bratom. Sukob čovjeka i prirode bezvremenski je sukob koji još uvijek postoji i traje, kako u umjetnosti tako i u stvarnom životu. Knjiga Jona Krakauera *U divljini* prati životnu priču mladog Amerikanca Christophera McCandlessa koji napušta život u zajednici kako bi živeo u divljini. Svoj put je završio u pustošima Aljaske gdje je živio u napuštenom autobusu, ali priroda i samoća bili su previše za podnijeti. Otrovao se biljkom, zamijenivši ju za jestivu. Smrt je dočekaao nekoliko dana kasnije, sam i napušten te toliko malen u odnosu na okoliš koji ga je okruživao. Bio je bespomoćan, ali je uspio sve to zapisati. Pronađen je mrtav u svojoj vreći za spavanje nekoliko tjedana nakon smrti sa porukom da je sreća stvarna tek onda kada je se ima s nekim podijeliti.

Druga krajnost bila bi knjiga Michaela Crichtona *Jurski park* gdje ljudi vrata dinosaure u život genetskim inženjeringom. Naravno, kako to zbog dramatike biva, dinosaure su se oslobodili i počeli množiti te junaci knjige moraju tražiti spas od pretpovijesnih nemani. Izumiranje životinja, gledano kao događaj, vrlo je tužno, ali gledano kao činjenica ima smisla. Postoji prirodna ravnoteža te razvoj. Bilo bi nemoguće živjeti u skladu sa životinjama koje bi rušile zgrade i bile u mogućnosti pregaziti čovjeka bez problema. Svojim dostignućima, čovjek se odvojio od prirode u jednom dijelu načina života, ali to nije uvijek loše. Sve se dogodilo s razlogom. Čovjek je ipak pokazao da je u jednom dijelu jedan od važnijih elemenata prirode koji s činjenicom da posjeduje mozak, um i da može misliti ipak stvara razliku između sebe i svega ostalog što ga okružuje.

Sukob čovjeka i prirode dugo vremena nije bio aktualniji nego danas, dok pišem ovaj rad. Iako se čovjek svakodnevno bori s prirodom ove godine gotovo svi ljudi na svijetu proživljavaju istu bitku. Ove godine je svijet ljudi morao stati zbog pandemije virusa SARS CoV 2.

Ova pandemija s kojom se bori cijeli svijet, gotovo kao Santiago protiv marlina, podsjeća nas da se možemo boriti cijelom našom snagom, a opet ne biti sigurni u konačni uspjeh. Pandemija kao sila prirode nema raspored, s njom se ne može dogovoriti, ona je kaotična, neumoljiva i apatična. Virus je samo još jedno u nizu sredstava prirode, od divljih životinja do elementarnih nepogoda, kako pokazati čovjeku tko je zapravo sila. Stvarna sila koju ljudsko djelovanje tisućljećima pokušava zauzdati.

I mi smo dio Svemira. Živimo u jednom ciklusu i nestajemo. Stoga je borba s prirodom zapravo borba s vjetrenjačama jer na kraju ipak gubimo, na kraju nas više nema, ali priroda oko nas ostaje. Potrebno je živjeti u sadašnjosti, ali se isto tako odnositi s poštovanjem prema mjestu u kojem postojimo. Ne postojimo za sebe već živimo s drugima u kompletnoj ravnoteži. Potrebno je promišljati o budućnosti planeta koji je tu bio prije nas i koji tu ostaje. Zeleni kulturalni studiji bave se i ekoterorizmom. U *Leksikonu socijalne ekologije*, Ivan Cifrić (Cifrić, 2012: 119) daje definiciju ekoterorizma kao „konkretnih fizičkih akcija u destabilizaciji pojedinih ekoloških funkcija nekih prirodnih ekosustava ili ekoloških sustava radi postizanja određenih političkih ciljeva.“

Sukob s prirodom ogleda se, danas ponajviše, u bešćutnim radnjama ljudi koji nisu svjesni svoje prolaznosti već trče za zaradom, gazeći po svemu što se nađe ispred njih. Novac i ponos uništili su okoliš i životinje koje u njemu žive. Možda se može vidjeti razlika između ribara koji ulovi pokoju ribu, ali možda i nije puno drugačiji od svih ostalih koji ubijaju životinje za trofej ili slavu. Ubiti životinju za hranu, u redu je samo zato što je netko prije nas odlučio da je to u redu. Sve oko nas temelji se na konstrukt koji je postavilo društvo koje je tu bilo prije nas. Možda je potrebno boriti se protiv toga, a možda je i to borba s vjetrenjačama jer je društvo teško promjenjivo i vrlo sklono sukobljavanju ukoliko dođe do drugačijih mišljenja. Tko bi mogao uvjeriti ribara da je ono što radi krivo? Ta on je ribar, to je njegov identitet i cijeli život tako živi. Promjenjivost identiteta ovisi o puno čimbenika, ali je većinom jako teško izvediva.

Kada je o društvenoj znanosti riječ, ona po pravilu detektira onaj prijelom koji donosi novo doba obilježeno identitetskom krizom i potragom za (novim) identitetom. Što se to dogodilo da je

izazvalo takvu promjenu i u čemu se ona točno sastoji? Jedan razlog se nalazi i u prirodi same postmoderne koju oduvijek karakteriziraju brze promjene, s tim što bi se moglo reći da je u kasnoj moderni došlo do njihove vrtoglave akceleracije i da je u njoj teško i dalje zadržati jedan jedinstven i pouzdan osjećaj tko smo. Dok je nekada, naime, na identitet uglavnom utjecala pripadnost nekoj široj društvenoj grupi, koja je bila omeđena i povezana po klasnoj ili nacionalnoj pripadnosti, sada su identiteti mnogo raznovrsniji i nestabilniji. (Krstić, 2012: 4)

Ono smo što jesmo ili smo ono što je društvo od nas načinilo? Koliko toga je zapravo pod našom kontrolom? Borimo se s prirodom i borimo se s unutarnjim ja sve do kraja životnog ciklusa. U vrijeme postmoderne teži se promjeni. Teži se tome da se odmaknemo od fiksiranih identiteta te da se više prilagodimo vremenu u kojem jesmo. Umjesto traganja za identitetom, napor se sada ulaže da se nijedan identitet previše *ne zalijepi*: „suština postmoderne životne strategije nije izgradnja identiteta, nego izbjegavanje fiksiranja“, budući da se „dobro konstruiran i robusni identitet pretvorio iz prednosti u teret“. (Krstić, 2012: 5)

Taj teret ljudima donosi navedeni sukob i borbu te je potreban novi pristup. Kao što je vrijeme pokazalo do sada, prakse koje su se nekada provodile mijenjale su se i stvarale su se nove paradigme. Tako bi trebalo biti i dalje jer samo razvojem i novim spoznajama možemo koračati prema naprijed.

9. ZAKLJUČAK

Djelo *Starac i more* proučavalo se kroz razne pristupe. Od književnog do kulturnog i antropološkog pristupa. Motivi kod Hemingwayja nisu brojni, ali daju pregled života jednog ribara iz kojeg se može puno toga iščitati. Prikaz borbe ribara s velikom ribom asocira na svakodnevnu borbu čovjeka s prirodom i sa samim sobom. Sve dileme s kojima se čovjek svaki dan susretne, mogu se povezati s borbom ovog starog ribara. U našem djelovanju u svijetu uvijek se javlja jedno 'ili' koje nas prati. Jedno 'što ako' ili 'jesam li mogao drugačije'? Vodi nas razum, ali i moralni kompas koji nas ponekad može odvesti u različite neprilike i opasnosti. Svoje identitete oblikujemo svakodnevno, svojim izborima kroz svakodnevno koraćanje svijetom. Upijamo sve ono što nam društvo nudi i nameće te se hrvamo sami sa sobom pitajući se što je ispravno. Kao i ribar Santiago stvaramo sami sebi izlike i opravdanja koja je netko drugi kreirao i etiketirao kao ispravna. Primjerice, u redu je uloviti i ubiti životinju jer ona služi za hranu, ali tko je to zapravo odlučio? Hemingway prikazuje surovu stvarnost jednog čovjeka koji je već ostario, ali se i dalje bori sa svojim identitetom ribara.

Ekofeminizam prikazuje sličnost žene i životinje koje su u prirodi zbog takve društvene konstrukcije, podređene i u volji patrijarhata. Kako čovjek može samo tako odlučiti oduzeti život jednoj životinji? Hemingway to pojednostavljuje i prikazuje jednu stvarnost koja je surova i koja je načinjena od prirodne selekcije. Tko je jači, taj pobjeđuje i to je tako bez ikakvog daljnjeg promišljanja. No, ipak more koje je toliko veliko i snažno, prikazuje u ženskom rodu.

Smatram da je u djelu *Starac i more* iznimno jasno prikazana čovjekova borba s prirodom, ali da je između redova jasna i borba čovjeka sa unutarnjim ja koje vrišti i navodi na djela ili nedjela. Intuicija nam je urođena i možda samo po njoj možemo odrediti što je ispravno ili ne. Ljudi se dijele u prehrambene skupine i podskupine, jedni su mesojedi, drugi su vegetarijanci, treći su vegani i slično. Te etikete nešto znače i donose svoja pravila za ispravan način života. Hemingway prikazuje starčevu muku koja se zrcali u pitanju: ubiti ribu ili ne? Riba je i trofej i brat. S jedne strane je moralno ispravno pustiti ju da živi, to bi svakako donijelo unutarnje olakšanje, ali s druge strane bi se ono poljuljalo jer ribara čeka društvena osuda i ismijavanje jer nije uspio obaviti svoj posao kako treba. Sve ono na što nas društvo navodi ne mora biti ispravno i potrebno je uspjeti kreirati zavjesu koja nas dijeli od drugih ljudi i njihovih mišljenja. Toliko glasova u glavi svakako

ne vodi ničemu korisnom. Vrlo je zanimljivo bilo proučavati sve pristupe prema djelu koji su iscrpno interdisciplinarni i povlače mnoga pitanja te donose nove spoznaje. Jedna je od glavnih spoznaja ta da je borba s prirodom jedna od onih koje čovjek nikada neće dobiti, ali to je u redu. To je prirodno i predstavlja ravnotežu koja održava taj cijeli kaos predstavljen kao prirodni spokoj, mir i tišinu. Sve navedeno, Ernest Hemingway, svojim motivima sažeo je tek u 95 stranica što prikazuje autorovu sposobnost i daje potvrdu različitosti, kako se sve može promišljati i izreći na jako puno načina.

10. LITERATURA

1. Baker, C. (1973) *Hemingway: the Writer as Artist*, New Jersey: Princeton University Press
2. Cifrić, I. (2012) *Leksikon socijalne ekologije*, Zagreb: Školska knjiga
3. Ernest Hemingway – Biographical. NobelPrize.org.
URL: <<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1954/hemingway/biographical/> [pristup: 12.08.2006]
4. Glazebrook T. (2002), *Karen Warren's Ecofeminism: Ethics & the Environment*, Indiana: Indiana University Press
5. Hemingway, E. (2004) *Starac i more*. Zagreb: Globus media
6. Hunn, E. (2007). *Ethnobiology in four phases*. *Journal of Ethnobiology*. Seattle: University of Wahington Press
7. Glotfelty, C. (1996) *The Ecocriticism Reader*. Athens: University of Georgia Press
8. Johnson, L. M. (2002) *Ethnobiology - Traditional Biological Knowledge in Contemporary Global Context*. Athabasca: Athabasca University Press
9. Kajnić, S. (2007) Ekofeministički pristup iskorištavanju kitova u Melvillevu *Mobyu Dicku*: “čovjek osjeća neko zadovoljstvo kad čita o kitovima kroz njihove vlastite naočari”. *Kulturni bestijarij*. Zagreb: Hrvastka sveučilišna naklada, str. 531-557
10. Krstić, P. (2012), Filozofska istraživanja, Pitanja identiteta (II), *Zajedničko polje identiteta i razlike: spekulativna i socijalna teorija*, str. 4-18
11. Lynn, K. (1987) *Hemingway*. Cambridge: Harvard University Press
12. Sax, B. (2001). *The mythical zoo. An Encyclopedia of Animals in World Myth, Legend and Folklore*. Santa Barbara: ABC Clio
13. Schultz, K. (2018) *Ernest Hemingway: An Interview in The Paris Review, circa 1958*. URL: <https://kateyschultz.com/2014/05/ernest-hemingway-interview-in-paris/> [pristup: 10.08.2020]
14. Visković, N. (2009) *Kulturna zoologija*. Zagreb: Jesenski i turk

11. POPIS PRILOGA

1. Slika br. 1 – Ernest Hemingway, fotografiran 1952., fotograf Earl Theisen
<https://www.healthylivingandtravel.com/the-camino-heming-way-a-unique-journey-through-time-and-literature/> [pristup 08.08.2020.]
2. Slika br. 2 – Naslovnica audioizdanja knjige -Ilustracija radnje – Ribar i Marlin
https://medium.com/@johnbusby_73044/the-old-man-the-iceberg-theory-and-the-sea-fd294fb26a22 [pristup 08.08.2020.]
3. Slika br. 3 – Ilustracija Drvo-žena, povezanost žene i prirode - Mickie Mueller Art
<https://www.pinterest.com/pin/125889752053700694/> [pristup 10.08.2020.]